

Јосипа Завршника и тумачење његових идеја о заједничком језику и реформи латиничке графије.

Како је већ у уводу истицано да је данашњем читаоцу при сусрету са старим књижевним дјелом потребно омогућити да дјело добро прочита и добро разумије, на крају књиге додан је скупи рјечник архаизама и тешко разумљивих ријечи, а текстови су транскрибирани латиницом савременог типа, према принципима које је аутор објаснио у уводним напоменама.

По избору текстова овој би књизи заиста и одговарао назив хрестоматија, међутим, по свему оном што те текстове прати, овај назив је прескроман. Цјелокупни ауторов приступ избору, коментарима и тумачењима текстова надилази амбиције хрестоматије. Јер, читаоцу се нуди својеврстан пресјек развоја књижевнојезичног израза од краја 15. до почетка 19. ст. на свим дијалектима српскохрватског језика, са специфичностима појединих књижевнојезичних типова, али и са њиховим међуутјецајима.

До тих сазнања читалац долази пратећи изворне текстове старије књижевности, али прави увид пружају му ипак критичка поглавља. По тим поглављима, по ширини захвата који је у њима присутан, по концизности којом су битне одреднице сваког књижевнојезичног типа осликане, могло би се ово дјело прије назвати великом синтезом него хрестоматијом. Или, да будемо ближе истини: то и јесте хрестоматија, али и истраживачких резултата свога аутора колико и текстова старих хрватских писаца. Из тог разлога књига Јосипа Вончине »Језична баштина« заслужује пажњу као својеврсна књижевнојезична историја, затим као ризница старих текстова, али и као ризница идеја како се може приступити (а сигурно једино тако и мора) језику и стилу старих писаца, да бисмо код њих открили много оног што објашњава и данашњи језични тренутак.

Дарија Габрић-Багарић

Jadranka Gvozdanović, *Language System and its Change*, Mouton, de Gruyter, Berlin — New York — Amsterdam, 1985.

Књига коју је написала Јадранка Гвоздановић, професор амстердамског универзитета, има врло амбициозан циљ да покаже који универзални принципи регулишу језичке промене. Језичке промене испољavaju се као варијације језика у простору и времену; one nisu, међутим, потпуно слободне, већ су условљене својствима самога језичког система у којем се јављају. »Ограничења варијација показују организацију језичког система и могу се искористити за проверу хипотеза о томе језичком систему. Само хипотезе које

moгу da izdrže takvu proveru relevantne su za jezičku kompetenciju govornika» (str. 3). Profesorka Gvozdanović razvija zanimljivu teoriju da su za jezički sistem bitne asimetrične relacije. Takve relacije nalaze se svuda gde »jedan jezički elemenat implicira drugi, a obrnuto ne važi«. Jedna asimetrična relacija može da postoji između dva suprotna termina koji dele istu dimenziju, ili između različitih dimenzija koje se sastoje od para termina. Profesorka Gvozdanović razvija hipotezu prema kojoj promena dominantne dimenzije povlači promenu podređene dimenzije, dok promena podređene ili neuređene dimenzije ne mora da izaziva promenu ostalog sistema. Ova hipoteza specifikuje se na različite načine s obzirom na deo jezičkog sistema koji se ispituje.

U prvoj glavi prof. Gvozdanović analizira fonološke varijacije i promene u sistemu. Ona utvrđuje asimetrične relacije koje postoje između različitih distinktivnih obeležja i nastoji da formuliše pravila njihove izmene. Tako se npr. distinktivna obeležja [+back] i [+round] nalaze u sledećem odnosu subordinacije

[±back]

[±round]

U zagrebačkom kajkavskom reč *künstler* postala je *kinster*, a reč *kük* dala je *kuk*. U prvom slučaju menja se podređeno distinktivno svojstvo ([+round] → [−round]), a u drugom slučaju menja se dominantno obeležje ([−back] → [+back]). U drugom slučaju promena je, međutim, izvršena pod uticajem srpskohrvatske reči *kuk*, dok u prvom slučaju takav uticaj nije postojao. Gvozdanović utvrđuje pravilo da hijerarhija obeležja, ukoliko već postoji u nekom jeziku, dozvoljava samo promene podređenih obeležja. »Jedino promene koje se zasnivaju na značenjskim jedinicama mogu da krše hijerarhiju obeležja« (str. 57). Ukoliko nema leksičkog uslovljavanja, menja se podređeno distinktivno obeležje, a zadržava dominantno. Gvozdanović ilustruje taj stav i primerima iz mađarskog i holandskog jezika. Primeri iz istorije jezika takođe pokazuju da se glasovni oblici iz istoga razloga često mnogo bolje čuvaju u osnovi reči nego u nastavcima.

Iste principe Gvozdanović primenjuje u analizi jezičkih grešaka. Shatuck-Hafnagel i Klatt (1979) utvrdili su da se način artikulacije i zvučnost ređe menjaju nego mesto artikulacije. Posebno, mnogo više grešaka sadrže promene od /s/ prema /ʃ/ ili /tʃ/ i od /t/ prema /tʃ/ nego obrnuto. Ovu pojavu Gvozdanović objašnjava hijerarhijom distinktivnih obeležja. U jezičkim greškama najčešće se javlja obeležje [±anterior] jer je ono podređeno i obeležju [±high] i obeležju [±back], pa može da bude implicirano promenom ma kojeg od tih obeležja.

Sa istog stanovišta Gvozdanović analizira pojam markiranosti. Markirani elemenat implicira postojanje nemarkiranog, a obrnuto ne važi. Gvozdanović proširuje primenu istih principa i na analizu sonorne skale, strukture sloga i prozodijskih jedinica.

U drugoj glavi Gvozdanović analizira morfološke promene jezičkog sistema. Ona detaljnije analizira srpskohrvatski padežni sistem i glagolski sistem jezika bantava (istočni Nepal) i pokazuje da hijerarhija morfoloških obeležja na sličan način ograničava jezičke promene kao i hijerarhija fonoloških obeležja. Organizacija tih obeležja univerzalna je, mada ona mogu u različitoj meri da budu prisutna u datom jezičkom sistemu (str. 128).

U trećoj glavi Gvozdanović istražuje semantičke odnose koji određuju pravac leksičkih promena i varijacija. Ona posebno istražuje numerički sistem tibetansko-burmanske jezičke familije (Nepal) i nastoji da utvrdi osnovne semantičke odnose u vremenskoj i prostornoj ravni koji određuju razvoj ovih sistema.

U četvrtoj glavi Gvozdanović ispituje značaj hijerarhijskih odnosa za klasifikaciju jezika po srodnosti. Gramatički odnosi ostvaruju se u višedimenzionalnom prostoru i za jezičku tipologiju bitno je uređenje tih dimenzija.

Monografija profesorke Gvozdanović predstavlja značajan i originalan doprinos našem znanju o hijerarhijskoj organizaciji jezičkih sistema. Neki njeni stavovi o mehanizmu jezičkih promena jesu istinski uvidi koji šire granice našeg razumevanja jezičkih pojava. Svoje analize ona ilustruje materijalima iz različitih jezika i jezičkih familija, pokazujući da je u punoj meri znala da iskoristi mogućnosti koje pruža takav centar kao što je amsterdamski univerzitet.

Stanimir Rakić

George Thomas, *The Impact of the Illyrian Movement on the Croatian Lexicon* (Uticaj ilirskog pokreta na hrvatsku leksiku), Slavistische Beiträge. Band 223, München, Verlag Otto Sagner, 1988.

Edicija Slavistički prilozi uglednog minhenskog izdavača donosi još jednu knjigu o našem jeziku, ovaj put iz oblasti leksikologije.

Knjiga je organizovana u šest poglavlja, a opremljena je rječnikom, bibliografijom primarnih, sekundarnih izvora i rječnikā, te indeksom. Tekst je paragrafisan, precizno strukturiran i pisan jasnim stilom.

U prvom, uvodnom dijelu (Introduction) autor daje opšte podatke o ilircima, jezičkoj situaciji u Hrvatskoj početkom 19. vijeka, formiranju hrvatskog standarda, a potom utvrđuje ciljeve rada i daje pregled ranijih istraživanja u oblasti koju proučava.

Drugo poglavlje nosi naslov *Stanje hrvatskog vokabulara prije ilirskog pokreta* (The State of the Croatian Vocabulary prior to the Illyrian Movement). Ono donosi pregled leksikografske prakse (uzeti su u obzir samo štampani rječnici) od Vrančića do Stullija, početaka novinarstva i proznog